כיתה ח' | תושב"ע · משנה | שיעור 1 מתוך 5 | 45 דק' | שבת ב, ז

"עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר": שלושה דברים בערב שבת

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יפרטו את שלושת הדברים שאדם צריך לומר בביתו בערב שבת.
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב איך לומר אותם ("בניחותא") ולמה שניים נאמרים כשאלה.
- התלמידים יכירו את המושג "ספק חשכה" ומה מותר ואסור בו לפי המשנה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה הופך את השבת ליום אחר?

בכל שיעור מוסיפים לטבלה על הלוח "מה המשנה מלמדת על השבת": הכנה, מלאכה, גבול בין רשויות.

🧪 פתיחה

שואלים: מה קורה אצלכם בבית בשעה האחרונה לפני שבת? מי מזכיר למי מה? באיזה טון? (רשימה על הלוח.)

📖 הסבר למורה

המשנה: "שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה: עשרתם, ערבתם, הדליקו את הנר". עישור הוא הפרשת מעשרות מהאוכל, ועירוב הוא עירובי חצרות ותחומין, כפי שמסביר הרע"ב.

הרע"ב מוסיף שתי הערות חשובות: (1) "וצריך לממרינהו בניחותא כי היכי דלקבלו מניה": לומר אותם בנחת, כדי שיקבלו ממנו. (2) "עשרתם" ו"ערבתם" נאמרים כשאלה, כי אולי כבר עשו; אבל על הנר לא שואלים "הדלקתם?", כי רואים בעיניים אם דולק או לא, ולכן אומרים "הדליקו".

בהמשך המשנה דן ב"ספק חשכה": אין מעשרים את הוודאי, אין מטבילים כלים ואין מדליקים נרות, אבל מעשרים את הדמאי, מערבים וטומנים את החמין. לכיתה ח' מספיקה ההבנה הכללית: בזמן ספק עושים רק דברים קלים.

זרמים: נכתב לחמ"ד, לפי תכנית המשנה של משרד החינוך (מסכת שבת היא ממסכתות המשנה הנלמדות בחטיבת הביניים בחמ"ד; בדקו את החלוקה לכיתות בתכנית בית הספר). בממלכתי אפשר להשתמש בשיעורים כהיכרות עם המשנה ועם החגים והמנהגים שהיא מתארת.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, שבת פרק ב, משנה ז

> שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה. עִשְּׂרוּ. עֵרַבְתֶּם. הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר. סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵין חֲשֵׁכָה, אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי, וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים, וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת, אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדֳּמַאי, וּמְעָרְבִין, וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על שבת ב, ז

> צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְצָרִיךְ לְמֵמְרִינְהוּ בְּנִיחוּתָא כִּי הֵיכִי דִּלְקַבְּלוּ מִנֵּיהּ:
>
> עֵרַבְתֶּם. עֵרוּבֵי תְּחוּמִין וַחֲצֵרוֹת. וְהָנֵי תַּרְתֵּי שַׁיָּךְ לְמֵמְרִינְהוּ בִּלְשׁוֹן שְׁאֵלָה, דְּשָׁמָא כְּבָר עָשׂוּ, אֲבָל בְּנֵר לֹא שַׁיָּךְ לְמֵימַר הִדְלַקְתֶּם אֶת הַנֵּר, דְּדָבָר הַנִּרְאֶה לָעַיִן הוּא אִי אַדְלִיק אִי לֹא אַדְלִיק:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 כתוב במשנה	🔍 מפרשים (ושל מי הפירוש)
"שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ"	רע"ב: "בניחותא", בנחת, כדי שבני הבית יקבלו ממנו.
"עִשְּׂרוּ. עֵרַבְתֶּם."	רע"ב: אלה שאלות, כי אולי כבר עשו.
"הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר"	רע"ב: על הנר לא שואלים, כי רואים אם הוא דולק. לכן זה ציווי.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף העבודה

1. פתיחה: השעה האחרונה לפני שבת (6 דקות)
2. קריאת חלקה הראשון של המשנה והסבר המושגים מעשר ועירוב (10 דקות)
3. קריאת הרע"ב: "בניחותא", ושאלה מול ציווי (9 דקות)
4. דף העבודה (12 דקות)
5. חלק שני של המשנה (ספק חשכה) בקצרה, וסיכום (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה שלושת הדברים שאדם אומר בערב שבת?
2. מה אסור לעשות ב"ספק חשכה" לפי המשנה?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה, לפי הרע"ב, צריך לומר את הדברים "בניחותא"?
2. למה "עשרתם" ו"ערבתם" הן שאלות ו"הדליקו" הוא ציווי?

הערכה (מה דעתי?)

1. איך אפשר להזכיר לאחרים מה צריך לעשות בלי לריב? תנו דוגמה מהבית או מהכיתה.

🏁 סיכום השיעור

מוסיפים לטבלה: "הכנה: מכינים את השבת לפני שהיא נכנסת, ובנחת (ב, ז ורע"ב)".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

💡 הערות למורה

מעשרות ועירובים הם מושגים חדשים לרוב התלמידים; מספיק הסבר של משפט לכל אחד. "דמאי" = פירות שקנו מעם הארץ, שספק אם עישר.

📝 בדף העבודה

שלושת הדברים, שאלה מול ציווי לפי הרע"ב, טבלת "ספק חשכה" ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- משנה שבת ב, ז (ספריא)
- רע"ב על שבת ב, ז (ספריא)

מחוון: שלושה דברים בערב שבת

1. עשרתם (הפרשת מעשרות מהאוכל לסעודת שבת) · ערבתם (עירובי תחומין וחצרות) · הדליקו את הנר.
2. כי אולי כבר עישרו ועירבו, ולכן שואלים. על הנר אין צורך לשאול, כי רואים בעיניים אם הוא דולק או לא.
3. ב. בנחת
4. אסור: לעשר את הוודאי, להטביל כלים, להדליק נרות. מותר: לעשר את הדמאי, לערב, לטמון את החמין.
5. תשובה פתוחה: בקשה בנחת מתקבלת יותר מצעקה, גם כשיש לחץ. לקבל כל הסבר מנומק.